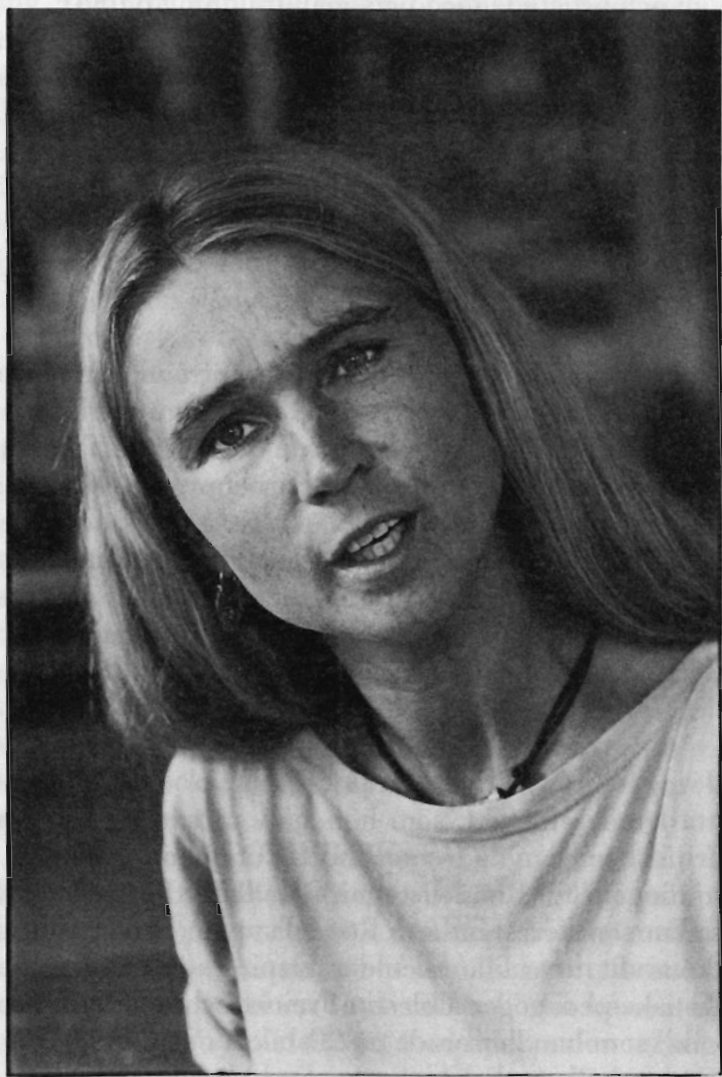

**”Förr fick jag skäll
för att jag pratade
om fostran och
solidaritet, nu är
det plötsligt både
rätt och tillåtet.”**

Fritidspedagog Birgitta Söderlund.

Birgitta Söderlund, 38, är föreståndare på fritidshemmet Rondellstugan i Kallhäll utanför Stockholm.

För bara litet mer än tio år sedan var hon nyutbildad ekonom och arbetade med personalutbildning på SAF.

Hon var starkt engagerad för ett rättvist och jämlikt samhälle och ville vara med om att skapa demokratiska beslutsprocesser i svenska företag.

Men Birgittas försök att bryta ned det konservativa tänkandet hos dem hon arbetade tillsammans med blev en övermäktig uppgift.

Så hon avbröt en lovande karriär och omskolade sig istället till fritidspedagog.

Nu är det barnen som gäller.

– Jag var rädd att jag skulle börja förråda mina ideal om jag hade stannat på SAF. Att det var de som skulle påverka mig och inte tvärtom. Jag ville använda mitt engagemang till något vettigt och tänkte att det är barnen man ska börja med. Om de får lära sig att arbeta demokratiskt nu, kanske de som vuxna blir kritiska och engagerade människor som ifrågasätter och försöker påverka det samhälle de lever i. Som försöker lösa konflikter och problem istället för att resignera inför svårigheter.

TEORI OCH PRAKTIK

Birgitta letade efter ett, som hon själv uttrycker det, ”intressant fritidshem som hade vågat sticka ut hakan”, och hon kom så småningom till Rondellstugan i Kallhäll. Först som vikarie och sedan som föreståndare. Rondellstugan hade redan innan hon kom dit utvecklade metoder inspirerade av den franske socialistiske pedagogen Celestin Freinet och den ”arbetets pedagogik” som han lanserade på 20-talet.

Freinet ville, enkelt uttryckt, att barnuppfostran ska vara en blandning av teori och praktik.

Både boken och skruvmejseln ska präglade arbetet.

Då lär man sig.

Barnen ska få praktisera demokrati. På Rondellstugan betyder detta stormöten en gång i veckan, under ledning av barnen som turas om att vara ordförande och sekreterare.

Det är också viktigt att barnen verkligen får fylla en funktion. De ska känna att de behövs och vad det innebär att ta ansvar. Därför finns också särskilda ansvarsområden – matlagning, städning och alla andra praktiska sysslor delas lika mellan barnen och de vuxna, allt efter vars och ens förmåga.

– Vi tycker det är viktigt att ge barnen arbetsglädje, säger Birgitta. Arbetet ska vara positivt, något man gör tillsammans med andra. Det görs i gemenskap och för gemenskapen. Arbetet är nödvändigt och resultatet är till glädje också för andra. Det är alltså helt skilt från det slitiga lönearbete som många vuxna utför varje dag. För barn är arbete och lek ofta detsamma. Arbetsglädje är släkt med skaparglädje.

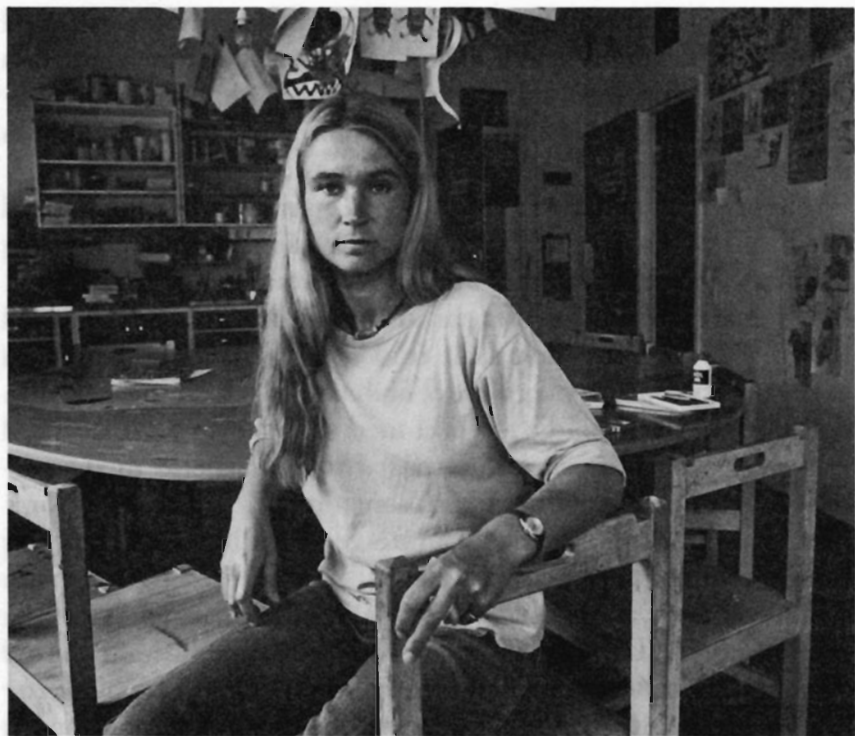
– Barnen ska också få se när vi vuxna arbetar med reparationer och underhåll, sådant som de själva inte kan göra. När något går sönder ringer vi inte genast till en reparatör. Vi försöker själva att laga så mycket vi kan. Vi köper begagnade möbler som vi målar om, vi syr alla gardiner själva och vi snickrar själva till alla hyllor som vi behöver. Samtidigt som vi då naturligt lär barnen olika saker, sparar vi också pengar.

– Vi får ut mycket av de tiotusen kronor som vi har till material och inventarier varje år. Tack vare att vi köper begagnat och tillverkar så mycket själva så har vi haft råd att köpa utrustning som vi annars inte hade haft pengar till. Nu har vi kamera, slipmaskin, geringsåg och flera andra viktiga verktyg. Vi har också bra material, t ex oljefärg, akvarellpapper och fina penslar.

”ORDVERKSTAD”

Rondellstugan ger intryck av att vara ett ställe med arbetsglädje mitt inne i köpcentret i den här stockholmsförorten. Här finns snickeriverkstad, ateljé för bild och form och en systuga. Här finns också en ”ordverkstad” där barnen då och då trycker tidningen RondellNytt med hjälp av en utrangerad, men fullt användbar stencilapparat. En mamma hittade den i källaren på sin arbetsplats och såg till att fritidshemmet fick köpa den billigt. I ordverkstan finns också spritduplikator, skrivmaskiner och bokbinderi.

RondellNytt kommer sporadiskt och är en enkel stenciltidning med dikter, teckningar, tävlingar, berättelser om teaarbeten och annat som barnen gör.

”Ge mig ett språk och Du ger mig en framtid”, står det på en skylt ovanför ingången till ordverkstaden.

– Barn måste få känna glädjen i att själva kunna åstadkomma saker, säger Birgitta. Därför hjälper vi dem att genomföra sina idéer genom att ge dem uppmuntran, uppmärksamhet och beröm, men de ska hela tiden veta att det är de själva som har ansvaret.

Så när 7-åriga Dalia sitter vid symaskinen och arbetar med ett förkläde utspinner sig den här dialogen:

– Gittan, det är så svårt, kan du inte hjälpa mig med den här sömmen?

– Nej, pröva på den här provlappen först. Du lär dig bättre om du provar själv. Experimentera lite!

TEMAN

Men de 20 barnen på Rondellstugan arbetar inte bara individuellt. Den teoretiskt-praktiskt inriktade verksamheten förverkligas framförallt i de temaarbeten som har en stor plats på fritidshemmet.

Ett sådant arbete kan hålla på i ett halvt år eller längre och har hittills avsatt många synliga resultat – bl a en hel serie små ”tittskåp” där barnen beskriver jordens utveckling under 600 miljoner år, ända från det första skåpet med hela Sverige täckt av vatten och fram till de arbetande människorna i den tidiga stenåldern.

Ett annat temaarbete som ständigt pågår på Rondellstugan är att samla stenar. Det började med att fritidshemmet för några år sedan lärde känna en äldre man i området som harstensamling som hobby. Han skänkte barnen en del av sin samling, och den har sedan växt med de stenar som barnen själva plockat under olika utflykter i naturen. En av flickorna har en pappa som är från Egypten och han har hämtat hem stenar till Kallhäll. Liksom alla som semesterar utomlands uppmanas att plocka hem stenar. Stenarna slipas och poleras i en sktrummlare som går dygnet runt inne i snickeriverkstadens.

Det kanske mest iögonenfallande temaarbetet blev av när barnen och personalen byggde om entréhallen. Från ett grått och murrigt rum med blanka stålkädhängare i rader, till en färgsprakande sydamerikansk djungel med ett stort aztektempel som dominerande dekoration.

– Innan vi satte igång med detta, läste vi böcker om Sydamerika och tittade på diabilder som vi hade lånat, berättar Birgitta. Det gjorde vi i första hand för att det hela skulle bli verklighetstroget, men också för att vi vill att alla temaarbeten skall hjälpa till att göra världen mer synlig och begriplig för barnen.

– Temaarbetena är också viktiga därför att vi då arbetar i stora grupper. Barnen får samarbeta, lösa problem och ta hänsyn till varandra. Sådana här stora arbeten går bara att göra när många är med.

TEATER

Rondellstugan är också ett av de säkert mycket få fritidshemmen som har tillgång till en egen teaterscen. Väg i väg med fritidshemmet ligger nämligen Folkets hus kombinerade teater, biograf och samlingslokal. Tidigare fanns ett problem med att gästande skådespelare inte hade någonstans att byta om. Folkets Husledningen frågade om möjligen fritidshemmet kunde låna ut en del av sina lokaler för detta ändamål.

Birgitta sa ja, under förutsättning att hon i sin tur fick använda den övergivna f d kvarterspolisexpeditionen som låg i anslutning till fritidshemmet, fast i en annan ände av huset.

Olika väggar slogs ut, och där kvarterspolisen tidigare hade sin fasta punkt, har Birgitta sitt kontor för fritidshemmet. I det rum där hon tidigare skötte administrationen finns nu istället "ordverkstaden".

– Nu har vi direktgång till scenen inne i Folkets Hus. Där har vi bl a haft en cirkusföreställning som vi tränade inför i sex månader och som vi sedan visade för barn från daghem och skolor här i Kallhäll.

VÄGGTIDNING

I pedagogiken på Rondellstugans fritidshem finns en viktig del som heter kritik och beröm.

Därför finns en väggtidning där både personalen och barnen kan skriva upp om någon har gjort något bra eller om det är någon som burit sig dumt åt. Enkla påpekanden – "jag berömmar Fatima för att hon hjälpte till att laga Saras skåp", eller "jag tycker det är dumt av Johan att alltid sparkas när vi sitter och äter".

– Väggtidningen är ett pedagogiskt instrument för mig, säger Birgitta. Men vi tar inte upp småproblem, utan bara sådant som angår hela gruppen och problem som återkommer ofta.

Den som besöker Rondellstugan kan undra över hur en föreståndare orkar med att hela tiden arbeta så engagerat som Birgitta Söderlund gör.

– Om man tycker att barn är det viktigaste som finns att arbeta med, då orkar man, svarar Birgitta när jag frågar henne detta.

– Många tycker också att min huvuduppgift som fritidspedagog är att ge barnen trygghet, att vara som en mamma för dem. Det kan ibland vara svårt att veta hur man ska tackla. Det händer att barnen här kommer och frågar mig om de får kalla mig för mamma. Nej, du har redan en egen mamma, jag vill att du kallar mig Gittan brukar jag säga då.

– Naturligtvis är basen för vårt arbete att ge barnen trygghet, vård och omsorg, men för den skull ska vi inte förlänga vår egen mammaroll.

– Fritidshemmet är heller ingen lekstuga, även om en och annan kanske tror det ibland. Vi försöker uträtta ett meningsfullt arbete. 7–12 år är en viktig period i barnens liv som aldrig kommer igen. Vi vill ge dem en rik miljö där de kan få prova, upptäcka och utveckla färdigheter och kunskaper inom såväl vardagliga hantverksmässiga och skapande verksamheter som sociala sammanhang. Det är mycket man behöver för att kunna leva ett bra liv som vuxen. Kanske kan de få något här på fritidshemmet som hjälper dem på vägen.

– Det finns en stor risk att ge barnen för mycket av lösryckta och rätt meningslösa sysselsättningar. Varför ska barn sitta och lägga pärlplattor, t ex?

– Visst kan man kanske motivera sådana arbeten med att barnen utvecklar sin finmotorik, men pärlplattorna är nog ändå mest till för att barnen ska sitta stilla och vara tysta.

– Barnen måste istället verkligen få använda sina sinnen, de måste få använda sin tankeförmåga till att ständigt pröva på vad de kan, pröva sina möjligheter.

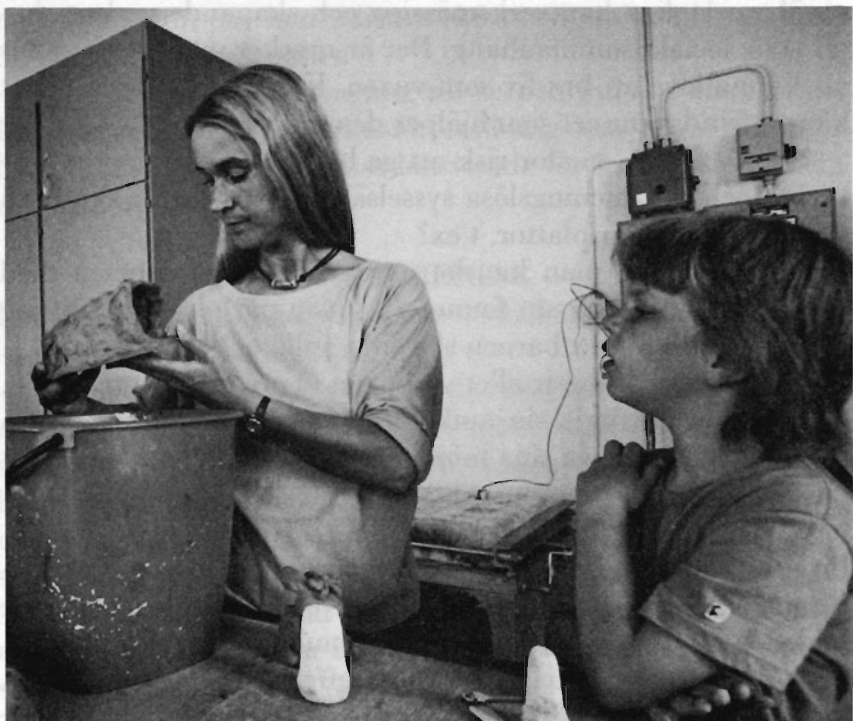
FALSKA TV-BILDER

Birgitta Söderlund är också övertygad om att för mycket TV-tittande är skadligt för barn, liksom överhuvudtaget alla de bilder som barn är utsatta för. Stimulansen är för ensidig, både fysiskt och psykiskt. En fysisk effekt som forskare i USA har upptäckt är att det finns barn som har vad de kallar för "lazy eyes" och "lazy brains". Deras ögon har aldrig fått lära sig att se på verkligheten. TV-mediet har rent tekniskt skapat falska bilder åt dem. Om små barn t ex ser på TV-skärmen hur en bil kommer körande emot dem, förstår de inte att det är TV:n som gör att bilens ljud först låter svagt och sedan allt starkare eller att TV:n gör så att bilen ser större och större ut. Själva har de sina ögon inställda på samma avstånd till rutan och lär sig inte ackommodera, röra ögat eller samordna bild och ljud.

– Jag tror att det är oerhört betydelsefullt att barnen använder sina egna muskler, sina händer för att kunna lära sig. Barns utveckling baseras på deras möjligheter till praktisk motorisk erfarenhet. För att kunna handla insiktsfullt, behöver de ha både kroppslig erfarenhet av världen och utrymme för att reflektera över den.

– Om barn tittar på TV eller i en bilderbok hur man t ex binder in en bok, så kommer de säkert inte att kunna göra om det efteråt. Men om de däremot har lärt sig det med händerna, så som de har fått göra här på Rondellstugan t ex, ja då vet jag att de har tillägnat sig något.

LÄR VIDEO

Det som Birgitta säger här betyder inte att hon är emot TV, video eller film. Men hon tycker att vuxna ska vara uppmärksam på barns TV-tittande.

– Det är fel att ha en moraliserande attityd. Det gäller att ta reda på vad som fascinerar barnen och försöka använda det istället. Dessutom tror jag det är viktigt med ett aktivt förhållningssätt – att visa barn att TV, video eller film inte bara är en konsumtionsvara, utan något som man kan arbeta med själv.

– Därför har jag själv gått på kurs och lärt mig det viktigaste om att göra videofilm. Mitt mål är att ha videofilmning som en av aktiviteterna här på fritidshemmet. Om barnen själva får arbeta med att videofilma, tror jag att jag kan lära dem mer om media än alla ord i världen.

SJÄLVSTÄNDIGT

Rondellstugan är ett s k fristående fritidshem, som alltså till skillnad från de flesta andra fritidshem inte är byggt i anslutning till en förskola. Som föreståndare har Birgitta ett självständigt ekonomiskt ansvar för driften.

Hon sätter en ära i att vara så lite byråkratisk som möjligt i sitt jobb som föreståndare.

– Jag ligger ofta på gränsen till vad man får och inte får göra. Jag har t ex aldrig frågat först om jag har fått måla om här, utan jag gör det bara. Det är kanske en av de fördelar vi har av att vara fristående.

Birgitta Söderlund arbetar 6 timmar om dagen och är också borta en dag i veckan och arbetar som bildlärare i skolan. Den övriga personalen består av Sture Sandström, som är barnskötare på heltid, förskollärare Eva Rundqvist som vikarierar som fritidspedagog på en halvtidstjänst och dessutom finns Håkan Olsson som är barnskötare på en pooltjänst.

VÄLORGANISERAT

Rondellstugan var vid starten i början av 70-talet avsedd för 15 barn. Men en ekonomisk kris i Järfälla kommun 1983–84 gjorde att politikerna tvingade fram överinskrivningar inom hela barnomsorgen. På Rondellstugan betydde det ytterligare fem barn.

Birgitta Söderlund tycker att Rondellstugan inte kan ta fler barn nu.

– Vi är precis vid gränsen för vad vi klarar med den personal som är här nu. Det skulle vara livsfarligt att ta hit fler barn, då skulle det bli rena passningen. Barn har rätt att få vara med vuxna som har tid att prata med dem.

– Men jag måste ändå säga att vi klarar av vårt arbete, tack vare att vi har en organiserad verksamhet. När överinskrivningarna kom så fanns här redan en struktur att plocka in barnen i – vi var grupporienterade, hela fritidshemmet var indelat i verkstäder. Det gick alltså relativt bra att klara överinskrivningarna.

OKLAR YRKESROLL

Fritidspedagogerna kämpar mycket med sin yrkesidentitet, menar Birgitta och anser att kunskaperna om deras yrkesroll

och arbetsuppgifter ofta är erbarmerligt dåliga.

– Vi blir t ex ofta ombedda att ställa upp i skolan vid tillfälliga behov där. Men vad vi ska göra i skolan är oklart.

– Ska vi arbeta som facklärare där, är det det som är meningen? Jag tycker mest det verkar som om skolan vill att vi på något odefinierat sätt ska ta över fritidsnämndens eller elevassistenternas uppgifter.

– Jag är inte motståndare till samarbete med skolan, men vi ska inte bara finnas där som några slags allmänna hjälpreddor som går runt och ser till att ungarna inte far illa. Varför ska jag gå härifrån och vakta barn? Nej, skolan borde på ett mer planerat sätt utnyttja våra kunskaper som facklärare. En bra uppgift för fritidspedagogerna vore t ex att ha ansvar för elever som behöver särskilt stöd.

– Det vore ju bättre att vi som är utbildade får detta ansvar i stället för de många 18-åringar som nu arbetar som elevassistenter. Detta är ju naturligtvis helt fel. Det måste vara vuxna som tar konflikter med de unga. En annan bra uppgift skulle vara att förstärka skolans arbete med de skapande ämnena, det skulle säkert kunna gå att organisera på olika sätt.

– Ofta förstår skolan inte heller att vi planerar våra dagar här på fritidshemmet. Det har t ex hänt att en lärare skickar mig en lapp en fredag och berättar att ”Du Birgitta, barnen jobbade över i går och ska sluta tidigare på måndag. De kommer två timmar tidigare till dig.”

– Tänk om jag skulle skicka en lapp till läraren och säga: ”På måndag har vi en kurs här för förskollärarna – skulle du kunna ha kvar barnen till kl 4?”

– Det skulle vara omöjligt att göra. Vi skulle inte ens komma på tanken att be lärarna om något som inte är en direkt läraruppgift. De har ju till skillnad från oss en sådan etablerad yrkesidentitet.

OK FRÅN OVAN

När socialstyrelsens pedagogiska program för fritidshemmen kom förra året blev det en glad överraskning för Birgitta Söderlund att plötsligt få skriftligt på att hennes arbetsmetoder sedan många år, nu sanktionerades från högsta ort.

– Förr kunde man få skäll för att man använde ord som

fostran och solidaritet, men nu blev det plötsligt både rätt och tillåtet. På samma sätt var det hemskt fult tidigare att säga att man arbetade grupporienterat – att man använde gruppen för att förankra normer och beslut. Men nu står det här. Och Birgitta läser högt ur skriften från socialstyrelsen:

– ”Fostran till demokrati sker till stor del i kamratgruppen. De roller och relationer som barnen utvecklar där ska genom verksamhetens inriktning och utformning träna barnens förmåga att fatta och respektera demokratiska beslut.”

– Helt rumsrent alltså, säger Birgitta och skrattar. Jag skriver under på vartenda ord i det här pedagogiska programmet.

VÅGA VARA VUXEN

Till sist några ord från Lisbeth Tanntu, som i tio år arbetat som lokalvårdare på Rondellstugan.

– Det här är nog den första arbetsplatsen jag haft där jag inte har känt mig utnyttjad, säger hon. Det händer aldrig att nåt barn t ex säger ”det där kan Lisbeth ta hand om”.

– Tack vare att jag varit så mycket här och förstått hur de arbetar, att de utgår från barnens behov, att de uppmunt-
rar och stimulerar, så har jag lärt mig mycket om att själv vara mamma, till mina egna barn.

– Birgitta har lärt mig att det inte är farligt att vara konsekvent. Jag vågar vara vuxen på ett annat sätt nu än tidigare.